

Aan: Eilandsraad
Pasanggrahan
Alhier

Griffie ER Bonaire	
Ingek.:	SEP 09 2019
Volgnummer:	2019010089
Griffier:	Uitv.:

Uw brief van:
Ons nummer: 2019010086
Datum: - 9 SEP 2019
Betreft: bestuursprogramma 2019-2023

Geachte Leden van de Eilandsraad,

Met trots biedt het Bestuurscollege van het Openbaar Lichaam Bonaire u haar Bestuursprogramma "Van ons allemaal, door ons allemaal en voor ons allemaal" aan. Het Coalitieakkoord van 5 april 2019 is leidend geweest voor dit Bestuursprogramma 2019 -2023. Het bestuursprogramma is gemaakt met en voor de gehele Bonairiaanse samenleving. De inzichten van bestuurders en de input van het ambtelijk apparaat zijn van essentieel belang geweest om dit bestuursprogramma te formuleren. Daarbij is dit Bestuursprogramma gevoed door ruim 100 inzendingen uit de gehele samenleving.

Het Bestuursprogramma bestaat uit 6 solide programma's, die zullen worden uitgewerkt in zorgvuldige implementatieplannen ondersteunt door een realistische begroting. Indien nodig wordt gezocht naar alternatieve financieringsmogelijkheden. De uitwerking zal gebeuren in overleg met de verantwoordelijke directies van het openbaar lichaam Bonaire.

Wij vragen u dan ook om tijdens uw Eilandraadsvergadering dit programma vast te stellen, zodat het kader stellend is voor de activiteiten van het Bestuurscollege van het Openbaar Lichaam Bonaire.

Hoogachtend,

Het bestuurscollege van het Openbaar Lichaam Bonaire,

de Gezaghebber

de Eilandsecretaris

Bijlage: 1

Cc: BC leden, alle directies

**Van ons | Door ons | Voor ons
allemaal | allemaal | allemaal**

Bestuursprogramma
Bestuurscollege Bonaire
2019-2023

Van ons
allemaal

Door ons
allemaal

Voor ons
allemaal

Voorwoord

“Jij verdient een duurzaam Bonaire in een stabiele en kansrijke omgeving”

Met gepaste trots presenteren wij het bestuursprogramma van Bonaire voor de periode 2019 – 2023.

Het bestuursprogramma is gemaakt met en voor de gehele Bonairiaanse samenleving. Het is met medewerking van velen van u tot stand gekomen, waarvoor onze dank. Na onze oproep om bijdragen aan dit programma te leveren, hebben wij ruim 100 inzendingen uit de gehele samenleving mogen ontvangen. Een gezamenlijk tot standgekomen bestuursprogramma is een van de belangrijkste voorwaarden voor het creëren van draagvlak en een succesvolle uitvoering.

Van alle bijdragen zijn samenvattingen gemaakt met de belangrijkste punten. Deze vindt u terug binnen de hoofdstukindeling van dit bestuursprogramma. De doelstelling van het programma is het creëren van een duurzaam Bonaire in een stabiele en kansrijke omgeving waarbij integriteit, effectiviteit, efficiency, resultaatgerichtheid, transparantie en samenwerking de basis vormen.

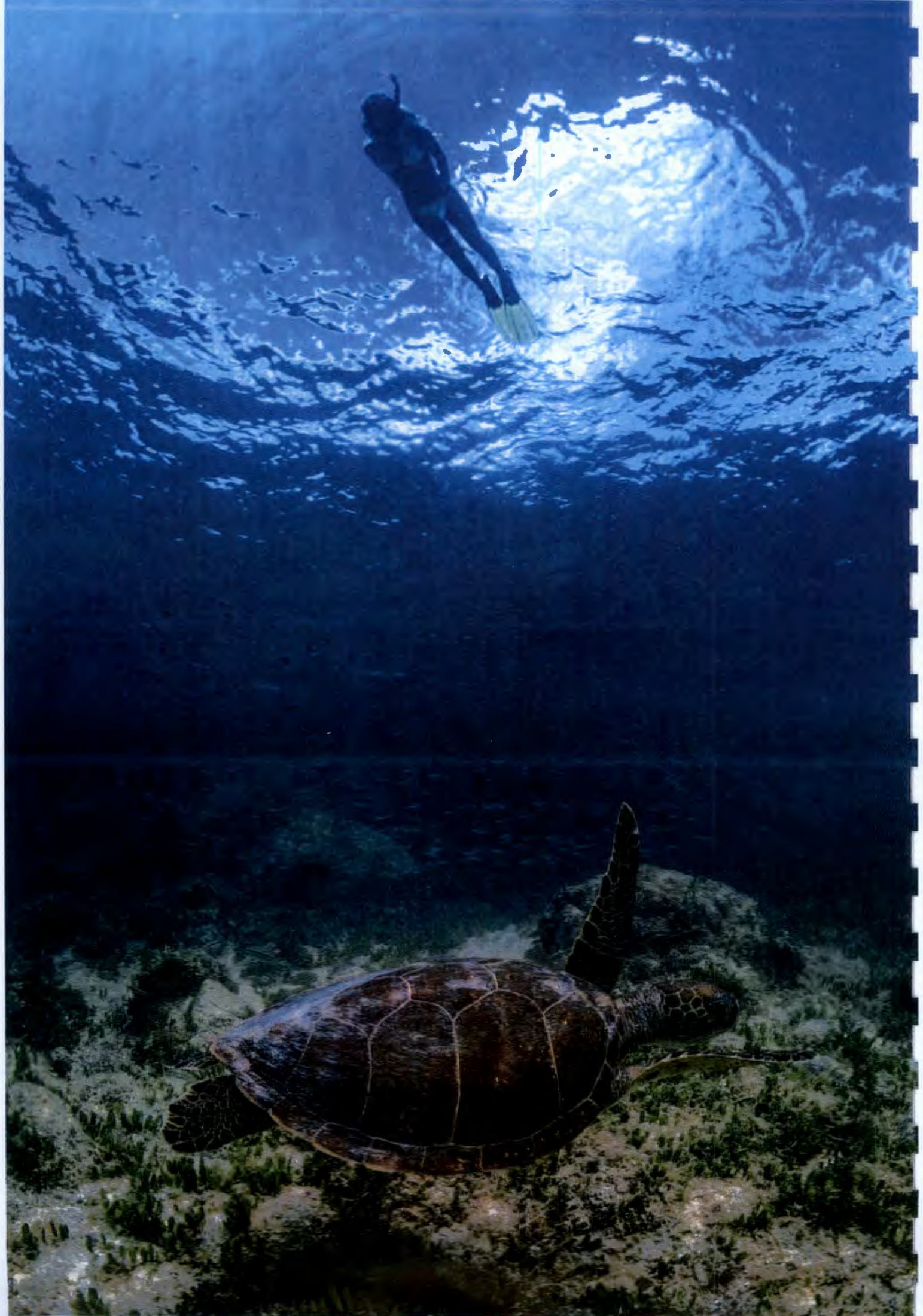
Het is van belang dat de gemeenschap van begin af aan weet wat de plannen en beleidsvoornemens van het Bestuurscollege (BC) zijn, zodat iedere geïnteresseerde dit kan volgen en waar nodig het BC op aan kan spreken. Het BC stelt zich hierin bewust toegankelijk op met het

doel de betrokkenheid binnen alle gelederen van de samenleving bij het bestuursprogramma te vergroten en zal onder andere een communicatieplan uitwerken om dit te bevorderen.

Het bestuursprogramma gaat uit van de eigen kracht van Bonaire; onze eigen identiteit, onze capaciteiten, onze ambities en de liefde die we allemaal voelen voor Bonaire. We zijn ons bewust van onze gezamenlijke potentie en we weten dat de mogelijkheden voor verdere ontwikkeling en groei onbeperkt zijn door onze positieve instelling, onze unieke cultuur en onze waarden en normen. We zijn trots op onze geschiedenis en onze multiculturele samenleving en hebben het vaste voornemen de kwaliteit van leven een impuls te geven.

Tezamen met alle inwoners wenst het BC te bouwen aan een duurzame toekomst voor Bonaire in een stabiele en kansrijke omgeving!

*Het Bestuurscollege van Bonaire,
De Gezaghebber*

Inhoud

Inhoudsopgave bestuursprogramma

Inleiding	2
Hfd. 1	Sociaaleconomische ontwikkeling	5
1.1	Leefbaar inkomen	7
1.2	Integrale wijkontwikkeling	8
1.2.1	Sport en beweging	8
1.2.2	Publieke gezondheidszorg	8
1.2.3	Ouderenzorg	9
1.3	Cultuur en identiteit	9
1.4	Natuurbeheer en dierenwelzijn	9
Hfd. 2	Kansen voor iedereen door goede vorming	13
2.1	Integraal vormingsplan	15
2.2	Integraal jeugdbeleidsplan	15
Hfd. 3	Duurzame economische ontwikkeling	17
3.1	Integraal Masterplan Bonaire 2030	19
3.2	SME Beleids- en actieplan	19
3.2.1	One-stop-shop	19
3.2.2	Startups en creatieve industrie	19
3.2.3	Lokale productie	20
3.3	Strategisch Toeristisch Masterplan en het <i>Blue Destination</i> -concept	20
Hfd. 4	Goed onderhouden, duurzame, kwalitatieve en veilige infrastructuur	23
4.1	Ruimtelijk Ontwikkelingsplan Bonaire	25
4.2	Wegen en openbaar vervoer	26
4.3	Digitale Infrastructuur	26
4.4	Publieke gebouwen	26
Hfd. 5	Behoorlijk bestuur en een goed functionerend overheidsapparaat	29
5.1	Kwaliteit overheidsapparaat	31
5.2	Toezicht en handhaving	32
5.3	Samenwerking	32
5.4	Communicatie	32
Hfd. 6	Financiële onderbouwing, middelen en haalbaarheid	35
6.1	Financieel beheer	37
6.2	Hervorming inkomstenmodel	37
6.2.1	Vastgoedbelasting	37
6.2.2	Hervorming toeristenbelasting	37
6.2.3	Vrije uitkering	37
6.3	Alternatieve financieringsbronnen	37
Slotwoord	40

Een duurzaam Bonaire in een stabiele en kansrijke omgeving!

Dat is de visie van het Bestuurscollege voor de komende 4 jaar. Deze is onder andere gebaseerd op de bijdragen die vanuit de samenleving zijn geleverd aan dit bestuursprogramma.

De kernwoorden duurzaam, stabiel en kansrijk laten zich als volgt omschrijven:

Duurzaam

duurzame oplossingen die in balans zijn met economische ontwikkeling, natuur- en cultuurbeheer.

Stabiel

goede samenwerking, afstemming en afspraken tussen partijen op Bonaire, Nederland, de regio en internationaal.

Kansrijk

de kracht, kennis en kunde van iedere inwoner van Bonaire stimuleren om gezamenlijk te bouwen aan een beter Bonaire.

Inleiding

Input bestuursprogramma

Ruim 100 bijdragen heeft het BC mogen ontvangen voor dit bestuursprogramma. De input vanuit de samenleving is van grote waarde geweest om de aandachtspunten te verhelderen en de urgentie te bepalen. Naast de bijdragen uit de samenleving is er gebruik gemaakt van het Strategisch Toeristisch Plan, rapportages van het College financieel toezicht (*Cft*), het natuurplan, het bestuursakkoord dat in november 2018 met het Rijk is gesloten, het sport- en preventieakkoord, gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (*CBS*) en het coalitieakkoord van *MPB* en *UPB*. Dit heeft zich vertaald in onderstaande hoofdlijnen, welke direct verwijzen naar de hoofdstukindeling van dit programma.

Hoofdlijnen bestuursprogramma

- 1 **Sociaaleconomische ontwikkeling** - We bevorderen voor iedereen een leefbaar inkomen en een plezierige en veilige woonomgeving.
- 2 **Kansen voor iedereen door goede vorming** - We creëren (nieuwe) kansen voor een ieder door middel van het *'leven lang leren concept'*.
- 3 **Duurzame economische ontwikkelingen** - We creëren een Bonaire waarbij economische ontwikkeling duurzaam wordt ingezet en in balans is met natuur- en cultuurbeheer. Bonaire als *Blue Destination* is het uitgangspunt.
- 4 **Betrouwbare, betaalbare, duurzame en veilige infrastructuur** - We creëren veilige en goede wegen en wijken, we ontwikkelen een nieuwe vrachthaven, breiden het vliegveld uit, werken aan toegankelijk en betaalbaar openbaar vervoer en zorgen voor een goede en betaalbare digitale infrastructuur.
- 5 **Behoorlijk bestuur en een goed functionerend overheidsapparaat** - We zorgen voor een transparant en stabiel bestuur. Het overheidsapparaat wordt omgevormd tot een servicegerichte organisatie die uitstekende dienstverlening nastreeft.
- 6 **Financiële onderbouwing, middelen en haalbaarheid** - Bovenstaande ambities kunnen alleen worden gerealiseerd als het financieel beheer op orde is, een slimmer en eerlijker inkomstenmodel voor het Openbaar Lichaam wordt geïntroduceerd en strategische allianties worden aangegaan met nationale en internationale partijen.

Onderstaande aanpak vormt de basis voor het bestuursprogramma:

- **Duurzame aanpak;** er wordt op continue basis een optimale balans nagestreefd in het samenspel tussen de mens, het eiland met zijn natuurlijke en culturele rijkdommen en economische welvaart.
- **Innovatieve aanpak;** er wordt gebruik gemaakt van de kennis en kunde van het verleden gecombineerd met eigentijdse technologieën en inzichten.
- **Kwalitatieve aanpak;** om een optimale balans tussen economische ontwikkeling en cultuur- en natuurbeheer te vinden, is het belangrijk de juiste keuzes te maken op basis van onderzoek. In veel gevallen betekent dit kwaliteit boven kwantiteit.
- **Een leven lang leren:** er wordt gewerkt aan continue ontwikkeling op zowel persoonlijk als professioneel gebied door middel van educatie en op maat gesneden ontwikkelingstrajecten voor iedere leeftijd en niveau.
- **Multidisciplinaire en integrale aanpak:** Hoe zorgen we ervoor dat besluiten elkaar versterken? Hoe zorgen we ervoor dat deze besluiten afgestemd zijn met de betrokken partijen? Het Bestuurscollege kiest voor een multidisciplinaire en integrale aanpak door consultatie van de betrokkenen, zowel publiek, privaat, NGO's, kenniscentra als burgers.

Bestuursprogramma gekoppeld aan de SDG's (*Sustainable Development Goals* = **Duurzame Ontwikkelings Doelen)**
De SDG's bestaan uit 17 duurzame ontwikkelingsdoelen die door de Verenigde Naties zijn gesteld om de leefbaarheid van de wereld te verbeteren in 2030. Ze hebben betrekking op allerlei thema's die het dagelijks leven raken. Vele landen, steden en organisaties hebben inmiddels deze SDG's omarmd en passen deze toe.

Dit bestuursprogramma omvat niet alleen de principes van de SDG's, per thema is ook gekeken wat deze voor Bonaire betekenen en ogenschijnlijk losstaande projecten met elkaar kunnen verbinden. Een integrale aanpak in afstemming met zowel lokale als internationale organisaties vergroot de slagingskans van de uitvoering van het bestuursprogramma.

Bestuursakkoord

Op 14 november 2018 hebben het Rijk en Bonaire een bestuursakkoord voor de periode 2018-2022 ondertekend.

Het bestuursakkoord richt zich op diverse thema's die van belang zijn voor het goed functioneren van de Bonairiaanse samenleving, te weten: versterken van de bestuurskracht, hervorming van de structuur van overheidsvennootschappen, hervorming van het gronduitgiftebeleid, verbetering van het financieel beheer, ontwikkeling van het toerisme en verhoging van inkomsten uit toerismebelasting, sociaaleconomische ontwikkeling, kinderopvang, wegen en waterhuishouding, werk en inkomen, sociale huisvesting, alsmede de ontwikkeling van landbouw, veeteelt en visserij. Deze thema's vormen de basis van het bestuursakkoord.

Het Bestuurscollege is voorstander van een gecoördineerde aanpak en werkt daarom samen met het Programma Bureau Bestuursakkoord en het Rijk om uitvoering te geven aan het bestuursakkoord.

Het bestuursakkoord omvat evenwel niet alle thema's die in de ogen van het Bestuurscollege prioriteit verdienen. Dit bestuursprogramma richt zich daarom niet alleen op de in het bestuursakkoord vermelde acties, maar tevens op andere dossiers die voor de duurzame ontwikkeling van Bonaire minstens zo urgent zijn. Dat niet alle punten uit het bestuursakkoord in dit programma worden genoemd, betekent niet dat deze geen integraal onderdeel zijn van het bestuursprogramma.

Levend document

Het bestuursprogramma is geschreven op basis van input van vele betrokken partijen. Het is een dynamisch document en wordt de komende jaren gemonitord en periodiek bijgesteld aan de hand van de (te meten) voortgang.

Per hoofdstuk worden de belangrijkste prioriteitsgebieden aangegeven. Deze worden vervolgens onderaan het hoofdstuk vertaald naar actiepunten en een planning. Daarnaast wordt aangegeven of de actiepunten al opgenomen zijn in het bestuursakkoord. De financiële implicaties van de plannen binnen het bestuursprogramma worden in overleg met de verantwoordelijke directies aankomende periode uitgewerkt. Indien nodig wordt gezocht naar alternatieve financieringsmogelijkheden, zoals extra inkomsten uit belastingen, doeluitkeringen, PPP-constructies en Europese fondsen.

Bestuursprogramma hoogste prioriteit

Het Bestuurscollege is vastberaden om het bestuursprogramma inclusief het bestuursakkoord met de hoogste prioriteit te realiseren. Het BC wil in goed overleg met de Koninkrijkspartners op een planmatige wijze te werk gaan en waar nodig de diverse rijksorganen zoals de Rijksdienst Caribisch Nederland, de Rijksvertegenwoordiger, de ministeries, de regering alsmede de Tweede en Eerste Kamer aanspreken op hun specifieke verantwoordelijkheid voor wat betreft de verbetering van de kwaliteit van leven op Bonaire.

1

Sociaaleconomische Ontwikkeling

We bevorderen voor iedereen een leefbaar inkomen en een plezierige en veilige woonomgeving

Dit vertaalt zich in de volgende prioriteiten:

- 1 Een leefbaar inkomen dat voldoende is om een gezond leven te leiden.
- 2 Een integrale wijkontwikkeling; zowel fysiek als sociaal.
- 3 Cultuur, folkloristische uitingen, materieel en immaterieel erfgoed krijgen een prominente rol in de ontwikkeling van Bonaire.
- 4 Een integrale aanpak van natuur en dierenwelzijn in afstemming met duurzame sociaaleconomische ontwikkeling.

Op sociaaleconomisch gebied staat Bonaire voor grote uitdagingen. Ruim 40% van de Bonairiaanse samenleving heeft een inkomen dat lager ligt dan het bestaansminimum (bron CBS). Dagelijkse boodschappen, maar ook elektriciteit en water zijn de afgelopen jaren duurder geworden. Veel eilandgenoten lukt het (bijna) niet om de maand rond te komen. Het Bestuurscollege gaat deze schrijnende problematiek integraal en structureel aanpakken, waarbij het uitgaat van een aantal punten:

Eigen kracht

Om bovenstaande prioriteiten goed uit te voeren, is het belangrijk dat alle inwoners uitgaan van hun eigen kracht en kunnen, een actieve rol vervullen in de samenleving en zich verantwoordelijk voelen voor hun medebewoners en directe leefomgeving. Uiteindelijk worden we daar allemaal beter van en helpt dat onze samenleving duurzaam te ontwikkelen.

Het BC vindt het de taak van de overheid de kracht en de potentie van de samenleving te faciliteren.

Deelname aan de samenleving

Armoede kan het meedoen in de samenleving beperken. Het terugdringen van armoede is daarom een van de belangrijkste prioriteiten. Het hebben van werk of een andere zinvolle tijdsbesteding speelt daarbij een belangrijke rol. Het leidt naast persoonlijke voldoening ook tot economische zelfredzaamheid. Om de werkmogelijkheden op Bonaire te verhogen, dient te worden geïnvesteerd in economische groei en onderwijs (zie hoofdstuk 2 en 3 van dit programma), maar ook in de professionalisering van arbeidsbemiddeling. Door het bieden van jobprogramma's en andere vormen van ondersteuning op de arbeidsmarkt wil het BC mensen stimuleren en in staat stellen te participeren in de samenleving. De opening van een jobcenter is een van de actiepunten in het bestuursakkoord. Mochten mensen geen werk hebben of kunnen krijgen, is het van belang dat zij vanuit hun eigen kracht kunnen blijven bijdragen aan de samenleving. Deze mensen wil het Bestuurscollege samen met betrokken instanties zo veel mogelijk bij (buurt)activiteiten betrekken om hun talenten en ervaringen te benutten. Samen met betrokken instanties gaat het Bestuurscollege hier aandacht aan besteden. Integrale wijkontwikkeling speelt daarbij een belangrijke rol.

Sociale ondersteuning

Er zijn kwetsbare groepen in onze samenleving zoals ouderen, gehandicapten, vereenzaamden, gezinnen met een lager inkomen, mensen die slachtoffer zijn van huiselijk geweld en

anderen die sociale ondersteuning nodig hebben. Het BC zal bekijken hoe de dienstverlening aan deze groepen vanuit de Directie Samenleving & Zorg verbeterd en/of versterkt kan worden. Daarnaast gaat het BC gezamenlijk met deskundigen werken aan een effectievere aanpak bij de toekenning van deze ondersteuning. Gedacht kan worden aan bijvoorbeeld de introductie van een buddiesystemen of keukentafelgesprekken om kwetsbare groepen te helpen. Dit past binnen de activiteiten in het kader van het VN-verdrag handicap en andere internationale verdragen ter bevordering van de sociaal maatschappelijke ondersteuning.

Wellicht nog belangrijker is dat deze aanpak preventief opgezet wordt om te voorkomen dat burgers in een kwetsbare positie geraken.

1.1 Leefbaar inkomen

Een leefbaar inkomen dat voldoende is om een gezond leven te leiden is een van de belangrijke prioriteiten voor het Bestuurscollege. Zoals eerder genoemd heeft ruim 40% van de Bonairiaanse huishoudens een inkomen dat onder het bestaansminimum ligt. Het BC vindt dit onacceptabel: het zou niet moeten mogen en kunnen. Iedereen op Bonaire heeft recht op een leefbaar inkomen om een dak boven het hoofd te betalen, in basisbehoeften te voorzien, gezonde voeding te kopen en actief deel te nemen aan de maatschappij.

In samenwerking met stakeholders en het Rijk worden reeds concrete stappen gezet. Zo is er inmiddels een ijkpunt voor het bestaansminimum voorgesteld door het kabinet. Het Bestuurscollege ziet dit als een eerste stap in de goede richting, maar is van mening dat dit nog ver afstaat van het huidige, feitelijke bestaansminimum. Daarnaast is er tijdens het Centraal Dialoog van Bonaire (het overlegorgaan van werkgevers, vakbonden, lokale overheid en Kamer van Koophandel) van 4 juli 2019 de aankondiging gedaan dat in het najaar overleg wordt gevoerd over een 'Breed Akkoord 2020-2023'; een meerjarig sociaaleconomisch beleid voor Bonaire.

Naast bovenstaande punten werkt het Bestuurscollege met het Rijk en de stakeholders aan onderstaande actiepunten:

- Een vorm van werkloosheidsvoorziening (ww) voor mensen die hun baan verliezen.
- Het opnieuw invoeren van een vorm van 'Bon Kompra', een mandje met basisboodschappen waar een maximale prijs voor afgesproken wordt.
- De introductie van een kortingspas voor ouderen.
- Een zo snel mogelijke invoering door het Rijk van de aangekondigde verhoging van de kinderbijslag waardoor deze ongeveer overeenkomt met de kinderbijslag voor 0-4 jarigen in Europees Nederland.
- Een algehele verhoging van de AOV in aanvulling op de door het Rijk aangekondigde toeslag voor alleenstaande aov-ers. Het Bestuurscollege wil verdere aanvullingen en richting een algehele verhoging van de aov werken.
- De invoering van een integrale basisvoorziening voor kinderopvang in het kader van het programma Best4Kids. De regeling omvat naast het toegankelijk maken van kinderopvang, ook voor- en naschoolse opvang, de aanpak van onderwijs- en ontwikkelingsachterstanden en het verstrekken van maaltijden. Zie paragraaf 2.2. Integraal jeugdbeleidsplan.

1.2 Integrale wijkontwikkeling

Het Bestuurscollege gelooft in de kracht van samenwerken. De wijken (*'bario's'*) zijn onmisbare bouwstenen voor een sociaaleconomisch sterk Bonaire. Onze cultuur en identiteit worden daar in belangrijke mate bepaald. Door te kiezen voor een integrale wijkontwikkeling waarbij zowel fysieke als sociale aspecten aandacht krijgen, wordt de kwaliteit van leven in zijn totaliteit verbeterd. Denk aan goede en betaalbare huisvesting, veiligheid en sociale cohesie tussen wijkbewoners.

Een concrete uitwerking is het Centrum voor Criminaliteitsbeheersing en Veiligheid (*CCV*) dat in het kader van het project *'Veilig wonen Bonaire'* in november diverse bario's van Bonaire bezoekt en bewoners adviseert hoe inbraak te voorkomen. Het onderwerp veilige woon- en leefomgeving is als prioriteit opgenomen in het Integraal Veiligheidsbeleid Bonaire 2018-2021.

In juni 2019 heeft het Bestuurscollege samen met de Fundashon Cas Bonairiano en het Rijk het convenant Volkshuisvesting Bonaire getekend voor de realisatie van de bouw van 500 sociale huurwoningen. Tevens wordt gekeken naar de mogelijkheden een zogenaamd Family Justice Center te ontwikkelen waar verschillende organisaties samenwerken om onder meer huiselijk geweld en kindermishandeling integraal aan te pakken.

Bij de integrale wijkontwikkeling spelen de Sentro di Bario's een voorname rol. De overheid gaat deze buurtcentra actief ondersteunen om weer ontmoetingsplekken te worden waar jong en oud samenkomen om te leren en plezier te hebben. Denk hierbij aan cursussen zelfwerkzaamheid, dans, kunst, cultuur, muziek, etc. Dit valt door te vertalen naar de het prioriteitspunt 3 binnen dit hoofdstuk waarbij cultuur, folkloristische uitingen, materieel en immaterieel erfgoed een prominente rol krijgen in de ontwikkeling van Bonaire.

1.2.1 Sport en beweging

Sport speelt een grote rol in de samenleving. Sport verbindt en houdt lichaam en geest gezond. Sport staat voor saamhorigheid, meedoen, gezond leven, vrijwilligerswerk, actie, uitstraling en plezier. Het Bestuurscollege gaat middels een sportagenda de organisatie van sport en bewegen samen met de desbetreffende organisaties versterken en professionaliseren (verzelfstandigen en/of opzet van een nieuwe organisatie) en de aanleg en onderhoud van sportaccommodaties structureel naar een hoger niveau tillen. Dit stimuleert met name de jeugd en geeft hen nieuwe ontplooiingsmogelijkheden. Voor volwassenen dient sport en bewegen een gezonde vorm van ontspanning te zijn, hetgeen past in het preventief en effectief gezondheidsbeleid van het BC.

Met de sportagenda wordt een juridisch kader geschapen om transparantie en samenwerking op alle niveaus te stimuleren.

1.2.2 Publieke gezondheidszorg

Het sleutelwoord voor het Bestuurscollege ten aanzien van gezondheidszorg is preventie. Door de focus te leggen op het voorkomen van ziekten, onder andere door voorlichting, sport en beweging, deelname aan de samenleving en gezond eten, worden niet alleen burgers gezonder, maar dalen ook de kosten van de gezondheidszorg.

Het Bestuurscollege zal dan ook samen met de stakeholders komen tot een plan van aanpak voor thema's als gezond eten, overgewicht, belang van sporten, overdraagbare ziekten en drugs- en alcoholgebruik. Zo komt er een intensieve campagne over drank en drugs gericht op jongeren. De handhaving op de leeftijd voor alcoholgebruik wordt verscherpt. Aandacht wordt besteed aan de doorontwikkeling van de afdeling Publieke Gezondheid.

Zorg voor (chronisch) zieken blijft hoog op de agenda staan. Het Bestuurscollege zet zich in voor een verbetering van de samenwerking met het Zorgverzekeringskantoor Caribisch Nederland met als doel de bevolking een optimale gezondheidszorg te bieden. Fysiotherapie en tandheelkunde krijgen prioriteit.

1.2.3 Ouderenzorg

Binnen de integrale wijkontwikkeling nemen ouderen een speciale plek in. Het Bestuurscollege is er voorstander van ouderen zo lang mogelijk thuis te laten wonen met als doel hun eigen kracht te benutten en zo optimaal mogelijk deel te nemen aan de maatschappij. Dat moet dan wel mogelijk zijn. Naast fysieke aanpassingen van woningen speelt het sociale aspect een belangrijke rol. Een sociaal wijkteam (bestaande uit verschillende disciplines) dient ingesteld te worden om ouderen op basis van de behoefte te ondersteunen. Te denken valt aan sociale ondersteuning, ondersteuning in de huishouding en eventuele zorggerelateerde hulp.

Goed toegankelijk, veilig en betaalbaar openbaar vervoer is eveneens nodig om ouderen zo lang mogelijk te laten deelnemen in de samenleving. Het BC zal zich hiervoor inzetten. Zie paragraaf 4.2.

Mocht blijken dat ouderen niet meer thuis kunnen wonen, maar nog niet toe zijn aan een verpleeghuis, is een verzorgingshuis danwel aanleunwoning een optie. Op dit moment vinden gesprekken plaats met stakeholders om de mogelijkheden te onderzoeken.

1.3 Cultuur en identiteit

Bonaire heeft gekozen voor duurzame economische groei in balans met cultuur en natuur. Culturele aspecten, folkloristische uitingen, materieel en immaterieel erfgoed zijn daarbij van belang. Het Bestuurscollege zet een cultureel programma op met onder andere de opname van culturele en folkloristische uitingen in educatieve en economische trajecten. Behoud van materieel en immaterieel erfgoed krijgt gestalte in een goed opgezet, toegankelijk archief. Tevens speelt de doorontwikkeling van de bibliotheek en het museum een rol bij het behoud van Bonaires eigen cultuur.

Taal is een essentieel onderdeel van cultuur. Het is daarom van belang dat er een eilandelijk taalbeleid komt. Voorgaande colleges hebben de noodzaak hiervan reeds aangegeven en dit BC wil het nu verder concretiseren.

Cultuur en eigen identiteit hebben naast de sociale aspecten zoals taal, normen en waarden, ook een economische waarde. Het BC geeft cultuur en eigen identiteit een prominente (economische) rol, onder meer in de ontwikkeling van toerisme en het *Blue Destination*-concept. Zie hoofdstuk 3.

1.4 Natuurbeheer en dierenwelzijn

Natuurbeheer en dierenwelzijn verdienen aandacht. Het Bestuurscollege heeft besloten tot de oprichting van een werkgroep dierenwelzijn die onder andere tot taak heeft een integraal plan te ontwikkelen. Deze werkgroep zal knelpunten in kaart brengen en voorstellen doen om de wetgeving dierenwelzijn te actualiseren.

De natuur is een van de belangrijkste waarden van Bonaire. Het Bestuurscollege neemt de duurzame ontwikkeling van de natuur mee in alle plannen. Met het Rijk is een overeenkomst getekend om wegwerpplastic per 2021 te verbieden. Ook heeft het BC het besluit genomen voor het starten van een campagne '*Tene Bonairu limpi*' (Houd Bonaire schoon). Het Bestuurscollege komt in samenspraak met stakeholders met plannen om de bewustwording te vergroten over hoe om te gaan met de natuur. Denk hierbij aan voorlichting over het gebruik van zonnebrandmiddelen met voor het koraal schadelijke bestanddelen.

Hoofdstuk 1 // Sociaaleconomische Ontwikkeling

Prioriteitsgebieden	Actiepunten	Onderdeel bestuursakkoord	Uitvoeringsperiode
Een leefbaar inkomen dat voldoende is om een gezond leven te leiden	Meerjarig sociaaleconomisch beleid opstellen i.s.m. Centraal Dialoog	Nee	2019 ≥
	Dienstverlening kwetsbare groepen verbeteren	Gedeeltelijk	2020 ≥
	Opzetten jobcenter	Ja	2019 ≥
	Invoering vorm van ww-voorziening	Nee	2020 ≥
	Invoering vorm van 'Bon Kompra'	Nee	2019 ≥
	Introductie kortingspas voor ouderen	Nee	2020 ≥
	Verhogen kinderbijslag	Nee	2019 ≥
	Algehele verhoging aov	Nee	2019 ≥
	Integrale basisvoorziening voor kinderopvang	Ja	2019 ≥
Een integrale wijkontwikkeling; zowel fysiek als sociaal	Plan van aanpak integrale wijkontwikkeling, inclusief (her)activering Sentro di Bario's	Nee	2019 ≥
	Implementeren integraal veiligheidsbeleid Bonaire	Nee	2019 - 2020
	Opzetten Family Justice Center	Nee	2020 ≥
	Uitwerken en implementeren integraal sportprogramma ter versterking en professionalisering van sport en beweging op Bonaire	Nee	2019 ≥
	Doorontwikkelen publieke gezondheidszorg met oog op preventie	Nee	2019 ≥
	Bewustwordingscampagne drank en drugs	Nee	2020 ≥
	Handhaving leeftijd gebruik alcohol	Nee	2019 ≥
	Verbeteringsplan samenwerking ZVK en OLB	Nee	2019 ≥

Hoofdstuk 1 // Sociaaleconomische Ontwikkeling

Prioriteitsgebieden	Actiepunten	Onderdeel bestuursakkoord	Uitvoeringsperiode
Een integrale wijkontwikkeling; zowel fysiek als sociaal	Instellen sociaal wijkteam ouderenzorg	Nee	2020 ≥
	Onderzoeken mogelijkheid verzorgingshuis voor ouderen	Nee	2020 - 2021
Cultuur, folkloristische uitingen, materieel en immaterieel erfgoed krijgen een prominente rol in de ontwikkeling van Bonaire	Opzetten structureel cultureel programma, gekoppeld aan educatie en de economie	Nee	2020 ≥
	Concretiseren eilandelijk taalbeleid	Nee	2019 ≥
Een integrale aanpak van natuur en dierenwelzijn in afstemming met duurzame sociaaleconomische ontwikkeling	Instelling werkgroep dierenwelzijn	Nee	2019
	Uitwerken en implementeren plan dierenwelzijn	Nee	2019 ≥
	Implementeren verbod wegwerpplastic per 2021	Nee	2019 ≥
	Uitwerken en invoeren campagne 'Tene Bonaire limpi'	Nee	2019 ≥
	Uitwerken en implementeren bewustwordingscampagnes natuur	Nee	2020 ≥

Ruim 40%
van de Bonairiaanse
samenleving heeft
een inkomen dat
lager ligt dan het
bestaansminimum.

Het Bestuurscollege gaat
deze schrijnende problematiek
integraal en structureel
aanpakken.

2

Kansen voor iedereen door een goede vorming

We creëren (nieuwe) kansen voor een ieder door middel van het *'leven lang leren concept'*.

Dit vertaalt zich in de onderstaande prioriteiten:

- 1 Integraal vormingsplan in samenwerking met de belangrijkste stakeholders, zoals scholen en bedrijven.
- 2 Integraal jeugdbeleidsplan waarbij ieder kind een gelijke kans krijgt zichzelf te ontwikkelen. Zowel op school, thuis en in de samenleving.

De plek waar we geboren worden, kiezen we niet zelf en de eerste jaren van ons leven brengen we doorgaans door bij onze ouders. De kansen en mogelijkheden die ons geboden worden te leren en te ontwikkelen zijn in belangrijke mate bepalend voor de rest van ons leven. Leren stopt niet na het beëindigen van school. Het is belangrijk de mogelijkheid te hebben je leven lang zowel persoonlijk als professioneel te blijven ontwikkelen (*life long learning*). Dat wordt steeds belangrijker in deze voortdurend veranderende wereld en zeker in de ontwikkeling naar een duurzaam Bonaire waarvoor de inzet van nieuwe technologieën en concepten nodig is.

2.1 Integraal vormingsplan

Vorming speelt zich af in onze hele samenleving: thuis, op school, in de buurt, op een vereniging, met vrienden en op het werk. Goede vorming helpt ons niet alleen aan beter betaalde banen, ontplooiing en groei, het helpt ook de Bonaireaanse identiteit te beschermen, waarden en normen en kennis en kunde bij te brengen en wat het betekent een inwoner van Bonaire te zijn.

Vorming is bij uitstek het instrument waarmee onze samenleving zich in de goede richting kan ontwikkelen. Afstemming tussen het bedrijfsleven en het onderwijs is essentieel. Welke opleidingen zijn nodig om de banen van de toekomst te kunnen vervullen? Gekozen wordt voor een samenhangend vormingsplan waarbij zowel het onderwijs als de private sector betrokken worden om te zorgen voor een betere afstemming tussen educatie en de arbeidsmarkt. Een vraag die beantwoord dient te worden is of naast een MBO ook een HBO danwel universiteit en/of onderzoekscentrum gewenst is. Het Bestuurscollege is van mening dat de beantwoording van deze vraag niet los kan worden gezien van duurzame economische groei en nieuwe vormen van natuur- en cultuurbeheer.

Evenzeer belangrijk is het dat mensen zich ook sociaal-emotioneel, technologisch en creatief blijven ontwikkelen. Leren doe je niet alleen met het hoofd, maar ook met hart en handen. Te denken valt aan programma's voor ondernemerschap, persoonlijke- en leiderschapsontwikkeling, technologiecursussen, *21st century skills* programma's, cursussen voor werkzoekenden, bestrijding van analfabetisme, dans-/sportlessen, creatieve cursussen of cursussen ter voorbereiding op een functie in de publieke sector.

2.2 Integraal Jeugdbeleidsplan

De jeugd is onze toekomst. Ieder kind heeft (een) talent en verdient een eerlijke kans zichzelf volledig te ontwikkelen. Onderwijs dient onze jongeren voor te bereiden om deel te kunnen nemen aan de economie en om succesvol te zijn in het leven. Daarvoor moeten het *OLB*, het ministerie van Onderwijs, schoolbesturen en (lokale) instellingen in goede samenwerking de juiste randvoorwaarden bieden. Het *BC* zet tevens in op handhaving van de leerplicht.

Het Bestuurscollege is voornemens met het onderwijsveld en het bedrijfsleven een onderwijsvisie op te stellen die aansluit op de toekomst van ons eiland en niet alleen inspeelt op de ontwikkelingen in het onderwijs, maar ook is afgestemd op de mogelijkheden en uitdagingen op de arbeidsmarkt. Het Bestuurscollege wil jongeren die vertrokken zijn verleiden terug te keren om bij te dragen aan de vooruitgang van Bonaire.

Het Bestuurscollege besteedt specifieke aandacht aan kinderen die opgroeien in armoede. 50% procent van de kinderen jonger dan elf jaar groeit op in één of andere vorm van armoede. Zij hebben een twee keer zo grote kans als volwassene te eindigen in armoede en criminaliteit. Deze kinderen verdienen extra aandacht en dienen ook volledig mee te kunnen doen als het gaat om bijvoorbeeld sport, cultuur of onderwijs. Door middel van een kortingspas en/of een kindpakket kan dit worden bewerkstelligd.

Het onderwerp 'jeugd en veiligheid' is een van de prioriteiten in het Integraal Veiligheidsbeleid Bonaire. De focus ligt bij het bieden van perspectief aan jongeren en het stellen van grenzen aan criminaliteit en overlast.

Het Bestuurscollege heeft in de eerste maanden sinds zijn aantreden op het belang van kinderopvang gehamerd. Staatssecretaris Van Ark van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft kort voor de zomer aangekondigd in 2020 met een wetsvoorstel te komen voor de invoering van een integrale basisvoorziening. De regeling omvat het toegankelijker maken van kinderopvang, maar ook voor- en naschoolse opvang, de aanpak van lesachterstanden en het verstrekken van maaltijden.

Hoofdstuk 2 // Kansen voor iedereen door een goede vorming

Prioriteitsgebieden	Actiepunten	Onderdeel bestuursakkoord	Uitvoeringsperiode
Integraal vormingsplan opzetten en uitvoeren ism de stakeholders	0-meting vormingstrajecten op Bonaire	Nee	2020
	Plan van aanpak en uitvoering vormingsplan in afstemming met de stakeholders. Inclusief bepaling HBO/WO/researchcentrum en mogelijkheden tegengaan van braindrain	Nee	2020 ≥
	Opzetten en uitvoeren van programma's voor jong en oud aansluitend bij de hedendaagse samenleving	Nee	2020 ≥
Integraal jeugdbeleidsplan waarbij ieder kind een gelijke kans krijgt zichzelf te ontwikkelen. Zowel op school, thuis als binnen de samenleving als geheel	Opstellen onderwijsvisie	Nee	2020 ≥
	Uitvoeren en handhaven leerplichtbeleid	Nee	2019 ≥
	Introductie kindpakketten	Nee	2020 ≥

3

Duurzame Economische ontwikkeling

We creëren een Bonaire waarbij economische ontwikkeling duurzaam wordt ingezet en in balans is met natuur en cultuur. Bonaire als *Blue Destination* is het uitgangspunt.

Dit vertaalt zich in de volgende prioriteiten:

- 1 Integraal masterplan Bonaire 2030, afgestemd op duurzame economische groei in balans met natuur- en cultuurbeheer.

Een beleids- en actieplan voor het midden- en kleinbedrijf (*SME*), met onder andere aandacht voor kwaliteits- en ecotoerisme, intensivering van lokale productie, startups, creatieve industrieën, 'cost of doing business', (innovatieve) landbouw en visserij, investeringsmogelijkheden, een bedrijvenloket en een *one-stop-shop* voor o.a. vergunningen, bedrijfsvoering en financiële ondersteuning.
- 2
- 3 Strategisch Toeristisch Plan en *Blue Destination*-concept; duurzame ontwikkeling van het (cruise)toerisme door betere positionering, productontwikkeling en spreidingsbeleid.

Het Bestuurscollege zet in op duurzame economische ontwikkeling in balans met natuur- en cultuurbeheer. Bonaire heeft veel waardevolle natuurlijke rijkdommen zoals zon, wind, een relatief schone zee en een goed beschermd onderwaterpark. Daarnaast kent het eiland een eigen cultuur, met kenmerkende folkloristische uitingen en creatieve talenten. Bonaire is zowel fysiek als digitaal verbonden met de rest van de wereld waardoor er vele innovatieve mogelijkheden zijn om duurzame economische ontwikkeling te stimuleren. Bonaire vormt een ideale hub voor organisaties die duurzaam zaken willen doen met en/of via ons eiland.

3.1 Integraal Masterplan Bonaire 2030

In het verleden zijn besluiten over de toekomst van Bonaire veelal adhoc en sectoraal genomen. Gezien de noodzaak weloverwogen, integrale en breed gedragen beleidskeuzes te maken, zal het Bestuurscollege in afstemming met stakeholders een Integraal Masterplan Bonaire 2030 opstellen. Dit masterplan zal de roadmap zijn op basis waarvan het BC besluiten neemt die bepalend zijn voor de toekomst van Bonaire. De kickoff van het masterplan vindt in november 2019 plaats.

3.2 SME beleids- en actieplan

Het midden- en kleinbedrijf is de ruggengraat van onze samenleving. Bij ondernemers bestaat behoefte aan een beleids- en actieplan om de lokale economie te stimuleren. De *'cost of doing business'* op Bonaire is hoog. Het BC zal bureaucratische regels schrappen, een *one-stop-shop* voor ondernemers openen en stimulerende voorwaarden scheppen voor startups en innovatieve concepten, creatieve industrie en (innovatieve) landbouw en visserij. Alternatieve financieringsstromen en investeringsmogelijkheden zullen in kaart worden gebracht.

3.2.1 One-stop-shop

Een *one-stop-shop* is een plek waar ondernemers terecht kunnen voor vergunningen en het verkrijgen van de juiste ondersteuning om hun bedrijf op te zetten en te laten groeien. Het Bestuurscollege wil deze *one-stop-shop* omwille van de transparantie en efficiëntie digitaliseren waarmee tevens oneerlijke concurrentie van buitenaf kan worden aangepakt.

3.2.2 Startups en creatieve industrie

Het stimuleren van creatieve industrie helpt de economie gevarieerder te maken. Onder creatieve industrie verstaan we niet alleen artiesten zoals schilders of muzikanten, maar ook talentvolle (jonge/beginnende) ondernemers die zich richten op technologische vernieuwing. Startups spelen een belangrijke rol. Een concreet voorbeeld is het invoeren van elektrische auto's of het introduceren van *'vehicle2grid'* systemen.

Door duurzame startups en incubationprogramma's aan te trekken en samen te laten werken met lokale organisaties creëren we meer en betere werkgelegenheid. Het BC wil Bonaire positioneren als geschikte locatie voor het ontwikkelen en testen van duurzame innovaties.

3.2.3 Lokale productie

Bonaire kent een lange geschiedenis als het gaat om landbouw, veeteelt en visserij. Op weg naar een duurzame economie gaat het Bestuurscollege gericht aandacht geven aan het bevorderen van lokale productie. Bijna alle levensmiddelen worden geïmporteerd; dat is duur en niet duurzaam. Lokaal produceren levert bovendien nieuwe werkgelegenheid op.

Het Bestuurscollege gaat in overleg met stakeholders om terreinen aan te wijzen waar landbouw en veeteelt uitgeoefend kunnen worden. Het Bestuurscollege zal een ontwikkelingsfonds initiëren voor landbouwinitiatieven en zich inzetten om water en elektriciteit goedkoper te maken.

Naast het bevorderen van lokale landbouw verdient het herbossen van het Nationaal Park Washington Slagbaai en het herplanten van de mangroves en koraal prioriteit. Dit draagt niet alleen bij aan een beter leefmilieu, het maakt Bonaire ook mooier, voor onszelf en voor (eco)toeristen.

Het Bestuurscollege kijkt voorts naar meer innovatieve oplossingen, zoals hydroponics (het verbouwen van producten op alleen water en voedingsstoffen) en vormen van circulaire economie. Een concreet voorbeeld is het algenproject dat in samenwerking met de Universiteit van Wageningen wordt ontwikkeld.

3.3 Strategisch Toeristisch Masterplan en het *Blue Destination*-concept

Het Strategisch Toeristisch Master Plan (*STMP*) brengt bovenstaand gedachtengoed samen in een strategisch toeristische visie (zie ook www.tourismbonaire.com/strategic-tourism-plan.pdf). Het Bestuurscollege heeft de regie genomen over de implementatie van het *STMP* en gaat dit gezamenlijk met de betrokken partijen uitwerken, inclusief het *Blue Destination*-concept. Het Bestuurscollege heeft inmiddels, als eerste stap, een verhoging van de 'head-tax' naar \$3.50 per cruisepassagier doorgevoerd. Zowel het aantal bezoekers als het aantal schepen dient in optimale balans met natuur en cultuur verder ontwikkeld te worden. Door Bonaire slimmer te positioneren legt het *BC* de nadruk op kwalitatieve groei van het cruisesoerisme in plaats van kwantitatieve groei.

Door de combinatie te maken van kwaliteits- en ecotoerisme, een goed spreidingsbeleid, de cultuur en creativiteit van onze bevolking en de inzet van innovatieve projecten en duurzame energievormen komen er meer en betere banen, dalen de kosten van levensonderhoud en beschermen we de eigenheid, cultuur en natuur van Bonaire.

Hoofdstuk 3 // Duurzame Economische Ontwikkeling

Prioriteitsgebieden	Actiepunten	Onderdeel bestuursakkoord	Uitvoeringsperiode
Integraal Masterplan Bonaire 2030	Inventarisatierondes stakeholders hoe men Bonaire in 2030 ziet	Nee	2019 - 2020
	Schrijven plan van aanpak en implementeren masterplan	Nee	2020 ≥
Een beleids- en actieplan voor het midden- en kleinbedrijf (SME), met onder andere aandacht voor kwaliteits- en ecotoerisme, intensivering van lokale productie, startups, creatieve industrieën, 'cost of doing business', (innovatieve) landbouw en visserij, investeringsmogelijkheden, een bedrijvenloket en een one-stop-shop voor o.a. vergunningen, bedrijfsvoering en financiële ondersteuning	Inventarisatierondes stakeholders stand van zaken (wat gaat goed, wat zijn red tapes etc)	Nee	2019 - 2020
	Schrijven en uitvoeren beleids- en actieplan in afstemming met de stakeholders, inclusief plan van aanpak	Nee	2020 ≥
	Opzetten one-stop-shop voor o.a. vergunningen, bedrijfsvoering en financiële ondersteuning	Nee	2020 ≥
	Incentives en netwerken opzetten om startups en de creatieve industrie te stimuleren	Nee	2021 ≥
	Aanwijzen van terreinen voor landbouw en veeteelt, in afstemming met stakeholders	Nee	2020 ≥
	Initiëren ontwikkelingsfonds landbouw en veeteelt	Nee	2021 ≥
	Doorzetten programma herbebossing en herplanting Nationaal Park, mangroves en koralen	Nee	2020 ≥
Strategisch Toeristisch Plan en Blue Destination-concept; duurzame ontwikkeling van het (cruise)toerisme door betere positionering, productontwikkeling en spreidingsbeleid	Verdere afstemming en uitvoering publiek-private aanpak Strategisch Toeristisch Plan en Blue Destination-concept.	Gedeeltelijk	2019 ≥
	Implementatie Strategisch Toeristisch Plan en Blue Destination Concept	Gedeeltelijk	2019 ≥

Bonaire is zowel fysiek als digitaal verbonden met de rest van de wereld waardoor er vele innovatieve mogelijkheden zijn om duurzame economische ontwikkeling te stimuleren.

Bonaire vormt een ideale hub voor organisaties die duurzaam zaken willen doen met en/of via ons eiland.

4

Betrouwbare, betaalbare, duurzame en veilige infrastructuur

We creëren veilige en goede wegen en wijken, we ontwikkelen een nieuwe vrachthaven, breiden het vliegveld uit, werken aan toegankelijk en betaalbaar openbaar vervoer en zorgen voor een goede en betaalbare digitale infrastructuur.

Dit vertaalt zich in de volgende prioriteiten:

- 1 **Integraal Ruimtelijk Ontwikkelingsplan Bonaire (ROB):** bouw van de nieuwe vrachthaven, uitbreiding van het vliegveld, ontwikkeling Kralendijk, Rincon, andere wijken en overige belangrijke infrastructurele en logistieke knooppunten.
- 2 **Integrale aanpak opknappen van het wegennet, veiligheid op straat en openbaar vervoer.**
- 3 **Verbeterde organisatie van de exploitatie van breedband en de glasvezelinfrastructuur en uitrol van high speed, betrouwbaar en betaalbaar internet.**
- 4 **Structureel onderhoudsplan publieke gebouwen en de keuze voor een centraal bestuursgebouw.**

Een van de meest besproken thema's op het eiland is de infrastructuur en het wegennet in het bijzonder. Veel wegen verkeren in slechte staat. Het Bestuurscollege kiest voor een structurele aanpak, onder meer op basis van het actualiseren van het verkeersplan.

4.1 Ruimtelijk Ontwikkelingsplan Bonaire

Basis voor een structurele en integrale aanpak is een geactualiseerde versie van het Ruimtelijk Ontwikkelingsplan Bonaire (*ROB*) voor de aanleg en het opknappen van wegen, openbaar vervoer, fietspaden, verkeersdrempels en voldoende parkeerruimte. Ook het bouwen van een goederenhaven, het uitbreiden van het vliegveld, het ontwikkelen van gebieden zoals de binnenstad van Kralendijk en Rincon en andere belangrijke infrastructurale werken worden in het *ROB* opgenomen.

De eilandsverordening op basis waarvan de grondtransacties plaatsvinden dateert uit 1953. Het is gewenst deze verordening te actualiseren en in overeenstemming te brengen met de huidige regelgeving, zoals opgenomen in het Burgerlijk Wetboek BES, de Wet financiën Openbare Lichamen BES. Er wordt een plan van aanpak opgesteld met als doel de komende jaren voldoende kavels voor woningbouw en bedrijven te kunnen uitgeven. Dit plan wordt door het Bestuurscollege vastgesteld.

Met het plan wordt uitvoering gegeven aan het reeds bij de begroting genoemde meerjarenprogramma voor het bouwklaar maken van overheidsgronden ten behoeve van woningbouw en commerciële activiteiten.

Het centrum van Kralendijk is het economisch hart van Bonaire. Het is tevens van historische waarde en daardoor een trekpleister voor bezoekers. Het is bovendien het eerste panorama dat passagiers van cruiseschepen zien bij aankomst. Het centrum wordt steeds drukker als gevolg van de groei van het aantal bezoekers en toenemende commerciële activiteiten. Met het oog op de toekomst en in samenhang

met het Strategisch Toeristisch Master Plan (*STMP*) dient de centrumvisie voor Kralendijk te worden geïmplementeerd om de binnenstad evenwichtig te laten meegroeien met de ontwikkelingen, zonder dat het eigen karakter aangetast wordt.

Zo'n visie-ontwikkeling dient ook te gebeuren voor Rincon, in lijn met het *STMP* en de integrale wijkontwikkeling. Rincon is een buurt waar de oude tradities van Bonaire nog duidelijk aanwezig zijn en heeft daarom toeristische potentie. Voor Te Amo Beach dient een ontwikkelingsplan te komen. Er is behoefte aan een publieke en veilige slipway voor zowel lokale vissersboten als recreatievaartuigen, inclusief voldoende parkeerruimte. De beste locatie is het terrein tussen Te Amo Beach en Port Bonaire. Op deze locatie kan net binnen de keermuur een slipway gebouwd worden die zowel voor de lokale visserij als voor de recreatievaartuigen en dienstvaartuigen van toegevoegde waarde is. Het beheer van deze slipway dient binnen de handen van de overheid te blijven of kan eventueel onder een beheersovereenkomst worden gedaan door een rechtspersoon die baat heeft bij het onderhouden van de slipway.

Door de groei van Bonaire in aantal inwoners, wordt er een grote druk gelegd op alle voorzieningen en de natuur van Bonaire, waaronder de stranden. De bestaande flora naast en onder water wordt negatief beïnvloed en er ontstaan fricties tussen reguliere gebruikers en de gasten van de cruiseschepen. Het Bestuurscollege maakt zich sterk om in samenwerking met Cargill de reconstructie van Pink Beach aan te pakken.

4.2 Wegen en openbaar vervoer

Het Bestuurscollege kent goed en betaalbaar openbaar vervoer prioriteit toe. Per 1 augustus is de nieuwe wegenverkeersverordening Bonaire in werking getreden om de veiligheid van alle verkeersdeelnemers te bevorderen. Het *BC* inventariseert op dit moment samen met het Rijk welke wegen opgeknapt dienen te worden. Snelheidsremmende verkeersrempels, voldoende parkeergelegenheid en veilige fietspaden worden hierin meegenomen. Op korte termijn wordt met de uitvoering van de eerste fase begonnen.

4.3 Digitale infrastructuur

Digitale infrastructuur is belangrijk om aansluiting te houden met ontwikkelingen in de wereld en economische initiatieven alsook onderwijsvernieuwing te faciliteren. Goed en betaalbaar internet krijgt prioriteit. Het Bestuurscollege vindt dat digitale infrastructuur binnen het *ROB* een plaats moet krijgen. Het Bestuurscollege is in overleg met stakeholders over een verbeterde organisatie van de exploitatie van breedband en glasvezelinfrastructuur zodat alle inwoners van Bonaire zowel thuis als op het werk betaalbaar en 'hoge snelheid internet' krijgen.

4.4 Publieke gebouwen

Publieke gebouwen als Fort Oranje en de bestuursgebouwen dienen in goede staat te zijn. Om adequaat service te kunnen verlenen aan de bevolking en overheidspersoneel een gepast werkklimaat te bieden, is het van belang dat deze gebouwen opgeknapt en onderhouden worden. Gebouwen die niet in gebruik zijn, worden afgestoten.

Hoofdstuk 4 // Betrouwbare, betaalbare, duurzame en veilige infrastructuur

Prioriteitsgebieden	Actiepunten	Onderdeel bestuursakkoord	Uitvoeringsperiode
Integraal Ruimtelijk Ontwikkelingsplan Bonaire (ROB): bouw nieuwe haven, uitbreiding van het vliegveld, ontwikkeling Kralendijk, Rincon, andere wijken en overige belangrijke infrastructurale en logistieke knooppunten	Updaten ROB met nieuwste inzichten	Nee	2020
	Planvorming Bouw Haven	Nee	2020 ≥
	Uitbreiding vliegveld	Nee	2021 ≥
	Ontwikkeling Kralendijk en centrumvisie	Nee	2021 ≥
	Plan ontwikkelen voor Rincon	Nee	2020 ≥
	Opstellen en uitvoeren plan van aanpak grondtransacties	Gedeeltelijk	2020 ≥
	Opstellen en uitvoeren ontwikkelingsplan Te Amo Beach	Nee	2020 ≥
	Reconstructie Pink Beach	Nee	2021 ≥
Integrale aanpak opknappen van de wegen, veiligheid op straat en openbaar vervoer	Plan van aanpak en uitvoeren opknappen wegen / veiligheid op straat	Ja	2019 ≥
	Plan van aanpak en implementeren goed openbaar vervoer	Nee	2020 ≥
Verbeterde organisatie van de exploitatie van breedband en de glasvezelinfrastructuur en uitrol van high speed, betrouwbaar en betaalbaar internet	Toekomstvisie en plan van aanpak glasvezel infrastructuur, inclusief financiële impact gebruikers	Nee	2020 ≥
Structureel onderhoudsplan publieke gebouwen en de keuze voor een centraal bestuursgebouw	Plan van aanpak en uitvoeren opknappen publieke gebouwen en keuze centraal bestuursgebouw	Nee	2021 ≥

Een van de meest besproken thema's op het eiland is de infrastructuur en het wegensysteem in het bijzonder. Het Bestuurscollege kiest voor een structurele aanpak.

Digitale infrastructuur is belangrijk om aansluiting te houden met ontwikkelingen in de wereld en economische initiatieven alsook onderwijsvernieuwing te faciliteren.

5

PLAZA

Behoorlijk bestuur en een goed functionerend overheidsapparaat

We zorgen voor een transparant en stabiel bestuur. Het overheidsapparaat wordt omgevormd tot een servicegerichte organisatie die uitstekende dienstverlening nastreeft.

Dit vertaalt zich in onderstaande prioriteiten:

- 1 Uitvoering van het bestuursakkoord ter versterking van de bestuurs- en uitvoeringskracht. Het overheidsapparaat dient zowel qua uitvoeringskracht als qua integriteit voorbeeldig te presteren.

- 2 Programma om de kwaliteit van het overheidsapparaat te verhogen (medewerkers, producten, procedures) door middel van continue trainingen, zowel qua vorming van de functionarissen alsook gebruik van nieuwe technologieën (*e-governance*) om producten, dienstverlening en procedures te vergemakkelijken, verbeteren en transparanter te maken, in samenwerking met o.a. het Rijk.

- 3 Invulling geven aan regionale en internationale veerkrachtige samenwerking (publiek/privaat/NGO's) om de economie te stimuleren en kennis te delen voor het realiseren van duurzaam ontwikkeling.

- 4 In samenwerking met het Rijk een communicatiestrategie opstellen en uitvoeren. De inwoners dienen goed geïnformeerd te worden over het beleid van zowel het Rijk als het OLB.

Goed bestuur is geen doel op zichzelf, maar een middel om het ultieme doel 'uitstekende dienstverlening aan alle inwoners' te bewerkstelligen.

5.1 Kwaliteit overheidsapparaat

Om het streven naar een optimaal functionerend overheidsapparaat te verwezenlijken, is het cruciaal het gehele bestuursapparaat te doordringen van het feit dat het een voorrecht is de samenleving te mogen dienen.

Onder goed bestuur verstaat het Bestuurscollege:

- effectief en efficiënt; duurzaam en daadkrachtig.
- transparant en integer (= deugdelijk en behoorlijk).
- inspirerend, innovatief en betrokken.
- communiceert open en intensief met de burgers omtrent beleid, doelen en resultaten; meetbaar en doelmatig.

Het Bestuurscollege ziet goed bestuur als fundamentele voorwaarde voor de gewenste duurzame ontwikkeling van Bonaire en heeft goed bestuur daarom als één van de hoogste prioriteiten aangemerkt. Een goed georganiseerd ambtelijk apparaat met geïnstitutionaliseerde en objectief meetbare prestaties (*SMART*) en verantwoordingsstructuren is essentieel om uitstekende dienstverlening te kunnen garanderen. De uitvoeringscapaciteit, daadkracht en deugdelijkheid van het apparaat zijn onmisbare randvoorwaarden. Het Bestuurscollege heeft mede om deze reden besloten alle overheidsnv's te laten doorlichten en waar nodig in te grijpen, getuige recentelijk bij *BLA* en *OTB*.

De overheid neemt deel in overheidsbedrijven (nv's) om maatschappelijke doelstellingen te bereiken die op een andere manier niet kunnen worden behaald. In het bestuursakkoord wordt onderzoek aangekondigd naar deze overheidsdeelnames (overheidsnv's en stichtingen). Voor de vitale nv's (lucht, zeehaven en telecom) wordt een verkenning gedaan om strategische partners te vinden om continuïteit, goede diensten en betaalbare tarieven te garanderen.

Op het snijvlak van bedrijfseconomische- en maatschappelijke gronden dient gericht en op een professionele wijze sturing te worden gegeven aan deze overheidsbedrijven. Het Openbaar Lichaam Bonaire wenst dit goed te organiseren door:

- Het monitoren van het aftredings- en benoemingschema voor leden van Raden van Commissarissen (RvC)
- Het helpen opleiden van RvC-leden met als doel het creëren van een poule van lokale kandidaten (van young professionals tot gepensioneerden) om RvC-functies te kunnen vervullen.
- Het organiseren van vaste aanspreekpunten binnen de organisatie van het OLB om contacten met de deelnemers te verbeteren en te kunnen ondersteunen.
- Het ondersteunen bij het monitoren van dividendbeleid.
- Het ondersteunen bij het updaten van nieuwe/aangepaste statuten.
- Op de hoogte zijn van nieuwe wet- en regelgeving en corporate governance die de nv's dienen te implementeren.
- Monitoring dat jaarplannen en jaarrekeningen tijdig worden opgeleverd.
- Opstellen van een sturingsinstrument (aandeelhoudersstrategie) per overheidsnv met daarin de gewenste maatschappelijke doelstellingen en het dividendbeleid.
- Het monitoren dat de Code Corporate Governance Bonaire snel en op een professionele wijze wordt ingevoerd door alle overheidsnv's indien dit nog niet heeft plaatsgevonden.

5.2 Toezicht en handhaving

Goed toezicht en handhaving is een van de meest belangrijke aspecten om een duurzaam Bonaire in een stabiele en kansrijke omgeving te creëren. Het gaat hierbij ook om een veilige samenleving. De Directie Toezicht en Handhaving valt onder de verantwoordelijkheid van de gezaghebber - als lid van het Bestuurscollege - voor wat betreft de toezichtstaken op (openbare) orde en veiligheid.

De gezaghebber heeft tevens de regierol bij het ontwikkelen van een integraal veiligheidsbeleid. Dit Integraal Veiligheidsbeleid voor Bonaire (*IVBB*) is voor de periode van 2018-2021 vastgelegd. In het *IVBB* zijn de doelen op het gebied van veiligheid opgenomen. Het Openbaar Lichaam Bonaire zorgt voor afstemming met de partners in de veiligheidsketen zoals het politiekorps *KPCN* en het Openbaar Ministerie. De concrete maatregelen op de geprioriteerde onderwerpen zijn vastgelegd in het (jaarlijkse) uitvoeringsplan. Voor de komende periode is de volgende onderwerpen prioriteit toegekend: jeugd en veiligheid, veilige woon- en leefomgeving en verkeersveiligheid. In het uitvoeringsplan zijn deze onderwerpen voorzien van preventieve en repressieve maatregelen.

De belangrijkste prioriteit voor wat betreft toezicht en handhaving ligt bij preventie: zorgen dat ingrijpen niet nodig is door te bevorderen dat iedereen beseft dat het naleven van (veiligheids)regels in ieders eigen belang en ons aller belang is.

Preventief beleid is belangrijk voor het prioriteren van toezichtstaken en het inzetten van menskracht op de verschillende inspectiegebieden. Beleidsmatige prioriteitstelling dient jaarlijks samen met de externe handhavingpartners aan de hand van geboekte resultaten en overtredingen te worden vastgesteld. Het Bestuurscollege ondersteunt de noodzaak van goede communicatie en samenwerking als verlenging van de nalevingsstrategie. Door middel van actieve voorlichting wil het Bestuurscollege overtredingen terugdringen en naleefgedrag bevorderen. Indien er wel ingegrepen dient te worden, wordt het principe van 'zacht als het kan en hard als het moet' gehanteerd.

Bij het bepalen en vaststellen van de prioriteiten in een jaarlijks handhavingprogramma wordt rekening gehouden met de gestelde doelen en prioriteiten uit het Bestuursprogramma.

5.3 Samenwerking

Het Bestuurscollege is van mening dat samenwerking een van de voorwaarden is om te komen tot een duurzaam Bonaire in een stabiele en kansrijke omgeving. Het Bestuurscollege is zich ervan bewust dat lokale partners daarin een zeer belangrijke rol spelen. Het *BC* ondersteunt dan ook het belang van een goed functionerend Centraal Dialoog en streeft naar gezamenlijke advisering in het Centraal Dialoog over sociaaleconomische onderwerpen.

Het Bestuurscollege ziet ruimte om invulling te geven aan regionale en internationale samenwerking, zowel publiek, privaat als met NGO's om kennis te delen en duurzame ontwikkeling te stimuleren. Op basis van het Masterplan 2030 en eventuele uitdagingen binnen de uitvoering van de prioriteitsgebieden van dit bestuursprogramma gaat het Bestuurscollege op zoek naar strategische partners die Bonaire verder kunnen helpen ontwikkelen. Te denken valt aan verbindingen met de *Sustainable Development Goals*, het Strategisch Toeristisch Masterplan en partijen die gericht zijn op duurzame ontwikkeling.

Relaties met internationale stichtingen worden aangehaald, zowel voor het verkrijgen van financiële ondersteuning als het delen van kennis en ervaring. Het *BC* denkt in dit kader aan het opzetten van een stichting die door te voldoen aan internationale voorwaarden in aanmerking kan komen voor financiële ondersteuning.

In het verleden zijn protocollen getekend met strategische partners, bijvoorbeeld met Aruba het '*broederschapprotocol*'. Het Bestuurscollege gaat deze vormen van samenwerking nieuw leven inblazen, mits passend bij de doelstelling van duurzame ontwikkeling.

5.4 Communicatie

Door de staatkundige structuur van Bonaire als Openbaar Lichaam binnen het land Nederland is het voor burgers en ondernemers soms lastig te begrijpen waarom zaken op een bepaalde manier zijn ingericht.

Het Bestuurscollege gaat in samenwerking met het Rijk via voorlichting burgers en ondernemers actief informeren over het beleid van het Rijk en het *OLB* en wie waarvoor verantwoordelijk is. Het Bestuurscollege ziet in bewustwordingscampagnes een effectief instrument om de gehele samenleving te betrekken bij een duurzaam Bonaire. Om meer inzicht te bieden in hoe besturen werkt en tegelijkertijd de betrokkenheid van de samenleving bij het openbaar bestuur te vergroten wil het *BC* onder meer de oprichting van een jeugdraad faciliteren.

Hoofdstuk 5 // Behoorlijk bestuur en een goed functionerend overheidsapparaat

Prioriteitsgebieden	Actiepunten	Onderdeel bestuursakkoord	Uitvoeringsperiode
Uitvoering van het bestuursakkoord ter versterking van de bestuurs- en uitvoeringskracht.	Zie bestuursakkoord (www.eilandsraad.com/ Bestuursakkoord_2018_2022)	Ja	2018 - 2022
Programma om de kwaliteit van het bestuursapparaat te verhogen (medewerkers, producten, procedures) door middel van continue trainingen, zowel qua vorming van de mensen alsook gebruik van nieuwe technologieën (e-governance) om producten, dienstverlening en procedures te vergemakkelijken, verbeteren en transparanter te maken, in samenwerking met oa het Rijk	Plan van aanpak en implementatie verhogen kwaliteit bestuursapparaat.	Gedeeltelijk	2019 ≥
	Doorlichting overheidsnv's	Gedeeltelijk	2019
	Plan van aanpak en implementatie goed bestuur overheidsnv's	Ja	2019 ≥
	Uitvoeren Integraal Veiligheidsbeleid Bonaire	Nee	2019 - 2021
	Plan van aanpak digitaliseringslag om dienstverlening en procedures te verbeteren, vergemakkelijken en transparanter te maken.	Gedeeltelijk	2020 - 2021
	Implementatie E-governance	Gedeeltelijk	2021 ≥
	Trainingen medewerkers OLB	Gedeeltelijk	2020 ≥
Invulling geven aan regionale en internationale samenwerking (publiek/privaat/NGO's) om de economie te stimuleren en kennis te delen om duurzaam te ontwikkelen	Opzetten en uitvoeren Strategisch plan welke internationale partijen samenwerking mee aan te gaan (in afstemming met masterplan 2030)		2020

Hoofdstuk 5 // Behoorlijk bestuur en een goed functionerend overheidsapparaat

Prioriteitsgebieden	Actiepunten	Onderdeel bestuursakkoord	Uitvoeringsperiode
In samenwerking met het Rijk communicatieplan opstellen en uitvoeren. De inwoners dienen goed geïnformeerd te worden over het beleid van zowel het Rijk als het OLB	Opstellen en uitvoeren communicatieplan OLB	Nee	2020 ≥
	Bewustwordingscampagnes naar de samenleving over diverse aspecten van beleid (zowel proces als content)	Gedeeltelijk	2020 ≥
	Voorlichting goed bestuur aan inwoners Bonaire	Nee	2021

6

Financiële onderbouwing, middelen en haalbaarheid

Bovenstaande ambities kunnen alleen worden gerealiseerd als het financieel beheer op orde is, een slimmer en eerlijker inkomstenmodel voor het Openbaar Lichaam wordt geïntroduceerd en strategische allianties worden aangegaan met nationale en internationale partijen.

Dit vertaalt zich in onderstaand stappenplan:

- 1 Financieel beheer op orde brengen.
- 2 Hervormen inkomstenmodel (lokale belastingen).
- 3 Aanboren alternatieve financieringsbronnen (o.a. Rijk en EU).

Hoe worden de prioriteitsgebieden uit dit bestuursprogramma gefinancierd? Door een stappenplan in te voeren waarbij:

1. Het financieel beheer van het *OLB* inzichtelijk wordt gemaakt en op orde wordt gebracht.
2. Het inkomstenmodel hervormd wordt.
3. Ingetapt wordt op internationale alternatieve financieringsbronnen, zoals het Rijk en de Europese Unie.

Het Bestuurscollege gaat met de diensten en andere stakeholders in kaart brengen wat onder andere de financiële impact zal zijn van de prioriteiten zoals opgenomen in dit bestuursprogramma.

6.1 Financieel beheer

Het Bestuurscollege heeft inzichtelijk gekregen wat de financiële situatie van het *OLB* is en heeft bovenstaande prioriteitsgebieden (hervormen inkomstenmodel en alternatieve financieringsbronnen) gedefinieerd om het huishoudboekje van het *OLB* weer gezond te krijgen.

6.2 Hervorming inkomstenmodel

De twee belangrijkste aspecten zijn de optimalisering van het inningsbeleid en het herstructureren van een aantal belastingen en andere publieke geldstromen, waaronder:

6.2.1 Vastgoedbelasting

De vastgoedbelasting gaat nu naar de Rijkskas, in tegenstelling tot gemeenten in Europees Nederland. Deze belasting levert jaarlijks circa 12 miljoen dollar op die in de huidige situatie niet door het *BC* kan worden aangewend voor eilandelijke prioriteiten.

6.2.2 Hervorming toeristenbelasting

De toeristenbelasting wordt niet effectief geïnd, waardoor ongeveer 3 miljoen dollar per jaar niet ten goede komt aan de gemeenschap. De toeristenbelasting voor zowel het verblijfs-toerisme als het cruisetoeisme heeft modernisering.

Het Bestuurscollege heeft een eerste verhoging van de 'head-tax' naar \$3.50 per cruise-passagier doorgevoerd. In de nabije toekomst zal verdere verhoging volgen.

6.2.3 Vrije uitkering

De vrije uitkering is een toelage op het budget die de openbare lichamen van het Rijk ontvangen voor het kunnen uitvoeren van taken die onder de directe verantwoordelijkheid van de lokale overheid vallen. Studies van het Nibud en Ideeversa tonen aan dat de vrije uitkering te kort schiet om alle taken van het lokale bestuur te bekostigen. Volgens objectieve berekeningen is de aan Bonaire toekomstige vrije uitkering 5 miljoen dollar te laag. Het Bestuurscollege gaat hierover indringend in gesprek met de regering.

6.3 Alternatieve financieringsbronnen

Naast effectiviteits- en efficiëntieslagen die het *OLB* zelf kan (en moet) maken om de financiële situatie van het eiland gezonder te krijgen, wil het Bestuurscollege ook intappen op alternatieve financieringsbronnen, zoals fondsen van de Europese Unie.

Het is nodig dat lokale en internationale stakeholders hierbij betrokken worden. Het Bestuurscollege gaat dit samen met de ambtelijke organisatie verder uitwerken tot een plan van aanpak.

Mocht na de inventarisatie van de financiële consequenties van de prioriteitsgebieden binnen dit bestuursprogramma blijken dat de middelen niet voldoende zijn, zal het Bestuurscollege met een onderbouwd plan van aanpak in gesprek gaan met het Rijk.

Hoofdstuk 6 // Financiële onderbouwing, middelen en haalbaarheid

Prioriteitsgebieden	Actiepunten	Onderdeel bestuursakkoord	Uitvoeringsperiode
Financieel beheer op orde brengen	Inzichtelijk krijgen stand van zaken en toekomstmogelijkheden inkomsten OLB	Gedeeltelijk	2019
Hervormen inkomsten model (lokale belastingen)	Schrijven en uitwerken plan Financieel Beheer 2.0	Gedeeltelijk	2019 - 2020
	Implementatie optimalisering inningsbeleid	Gedeeltelijk	2020 ≥
	Onderhandelingen vastgoedbelasting naar Bonaire	Nee	2020 ≥
	Hervorming toeristenbelasting	Ja	2019 ≥
	Onderhandelen verhogen vrije uitkering	Nee	2020 ≥
Intappen op internationale alternatieve financieringsbronnen (o.a. Rijk en EU)	Plan van aanpak en implementeren intappen diverse financieringsbronnen	Nee	2019 ≥

Slotwoord

Het Bestuurscollege spreekt nogmaals zijn dank uit voor alle bijdragen die vanuit de Bonairiaanse samenleving zijn gekomen om dit bestuursprogramma inhoud te geven. Een bestuursprogramma met een duidelijke visie: Een **duurzaam** Bonaire in een **stabiele en kansrijke** omgeving!

De visie en de ambitie die uit het bestuursprogramma spreekt kunnen we alleen waarmaken door er samen met alle geledingen in onze maatschappij de schouders onder te zetten. Van belang hierbij is het samenspel tussen een sterke Eilandsraad, een slagvaardig, daadkrachtig

en collegiaal bestuur, een gemotiveerd en op zijn taken berekend overheidsapparaat en betrokken stakeholders die goed samenwerken om de gewenste resultaten te behalen.

Het Bestuurscollege doet een oproep aan iedereen mee te werken dit bestuursprogramma succesvol tot uitvoer te brengen en gezamenlijk te bouwen aan een duurzaam Bonaire in een stabiele en kansrijke omgeving! Van onze kant beloven wij alles in het werk te stellen de leefkwaliteit van iedereen op Bonaire te verbeteren.

Van ons
allemaal

Door ons
allemaal

Voor ons
allemaal

